

בשאלת השטחים ששחררו ע"י ישראל במלחמת ששת הימים

נשאל נשאלתי מכמה אישים רבנים ות"ח ובעלי בתים, בכתב ובע"פ, מה הדין בשטחים ששחררה ישראל במלחמת ששת הימים.

(א) אם צריכים לקרוע כשנכנסים לירושלים העתיקה, וכן אח"כ בכניסה לכותל המערבי, וכן בשאר ערי יהודה כפי שנפסק בש"ע או"ח סימן תקס"א, כן לצד החיוב, אם עבר שלשים יום שלא ראה אותם, אם חייב לקרוע עוד הפעם; (ב) אם חייבים להגיד שהחיינו בפעם הראשונה שראים ירושלים העתיקה וכותל המערבי;

(ג) אם מותר ליהנות באבני כותל מערבי ובעפרו.

(ד) אם יש הבדל קדושה בין המקומות בא"י עצמה, ובשאר חלקי הכיבוש שמחו"ל כמו סיני, אל עריש וכו', רמת הגולן;

(ה) אם מותר להחזיר מקומות שכבשו כולם או חלק מהם כפי שדורשים האומות.

היות שיש הרבה חילוקי דעות בזה כפי שנמסר בעיתונים, לכן פנו אלי לדעת מה חוות דעתי בזה, וזאת תשובתי להם בס"ד:

א. בדין הקריעה

(א) הנה כבר ידועים דברי מרן הב"י בסימן תקס"א הנ"ל שכי' ע"ד הטור שכי' בחרבנו, אפילו יושבים בהם ישראל כיון שאינם מושלים עליהם מקרי חורבן ע"כ, והביאו הבאה"ט ומ"ב שם, דוק מינה עתה שזכינו שישראל מושלים עליהם, אינם צריכים קריעה, אמנם מקום המקדש שרואה אותו מכותל מערבי, נראה דאף שישראל שולטים על המקום, מכיון שאין לנו הרשות להכנס בו משום שאנו טמאי מתים, והנכנס בו בזה"ז חייב כרת, כפי שפ' הרמז"ל בפ"ו מה' בית הבחירה הי"ד וכן פסקו כל הפוסקים כמ"ש המ"א שם סק"א והמ"ב בסק"ה משום שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, כמו שהוכיח מרן הכ"מ שם מדברי הגמ' זבחים (ק"ו ב'), ודלא כהראב"ד שם, א"כ הוי כעודם בחרבנו עד שיערה עלינו רוח ממרום וישלח לנו משיח צדקינו, שיטהר אותנו ע"י

הזאת אפר הפרה, שאין באפשרותינו עתה לסדר אפר פרה, שצריכה כל התנאים האמורים בפ"ג מס' פרה מ"א, דצריך להפריש הכהן השורף את הפרה, מביתו ללשכה שעל פני הבירה וכר' ומזין עליו כל שבעת הימים, מכל חטאות שהיו שם, אלא דאם לא מצאו משבע עושים משש, ואפילו מאחת (שם מ"ה) ובזמנינו זה אין לנו אפילו אחת, וכן אין לנו לשכה שעל פני הבירה צפונה מזרחה, ושנבנית בדבר שאינם מקבלים טומאה, שלזה נקראת בית אבן, להפרשת הכהן שם (עי' בפ"י הרע"ב שם ד"ה ובית אבן). וא"כ שאין אנו יכולים להכנס שם, והרי הוא עשוק ביד זרים, נתייחס אליו כאילו הוא עדיין בחורבנו, היינו עוד עשוק ביד הסט"א, ואינו דומה לירוש' שאנו שולטים בה ומתהלכים בה, הרי נפדית מיד הסט"א ונכנסה בגבול הקדושה ואינו מתייחס אליה כאילו היא בחרבה.

ב) גם כל שאר התנאים האחרים האמורים שם במשנה ב' הלאה, חצירות היו בירושלים בנדרות ע"ג הסלע, ותחתיהם חלול מפני קבר התהום ומביאין עוברות ויולדות שם, ומגדלות שם את בניהם וכר' וכן שאר התנאים האמורים שם במ"ג, ובמ"ו, דאין בידינו בזה"ל לקיים כל התנאים האלה, בפרט ענין הפרשת הכהן השורף את הפרה, שצריך להזות עליו, לכל הפחות מאפר פרה אחת, לטהר אותו מכל טומאותיו, א"כ אין האפשרות לנו עתה בזה"ל להכנס למקדש גם שיש לנו שליטה על המקום, השליטה הזאת כמאן דליכא, ומתייחס אליו כאילו הוא עדיין בחורבנו, ועלינו לקרוע בהכנס לכותל מערבי, על חרבן בית המקדש, שאין יכולים להכנס בתוכו; אלא שאם בפעם הראשונה שנכנס לכותל מערבי היה שבת או יו"ט פטור מקריעה, וא"צ לחזור ולקרוע בחול כשיכנס שם שנית.

ג) ואשר לשאלה אם עבר שלשים יום שלא ראה מקום המקדש, אם צריך לקרוע, הנה בש"ע שם ס"ה פ' דצריך לקרוע, אמנם הברכ"י ז"ל שם באו"ב כ' מהרדב"ו סימן תרמ"ו דלא זהירי בזה, וסיים הברכ"י דלא נהגו בכך ע"ש, וכבר הביאו השערי תשובה שם, והכה"ח שם אות כ"ו, ודין זה הוא אפילו לפני הכיבוש שרואים ירושלים מהר ציון, שאין קורעים אחר ל' יום לפי המנהג.

ד) ואשר לעיר חברון ושאר ערי יהודה אם חייבים לקרוע, הנה הברכ"י שם כ' מהרב מר זקנו בעל הס"ל שלא לקרוע על חברון מפני שהיא ערי מקלט, ושהרב נכדו הז"א כ' שהם דברים קלושים, וסיים הברכ"י אף אנה אמינא דאין לסמוך ע"ז, ופשוט דאפילו ל"ד החס"ל אין זה אלא על עיר חברון, משום שהיתה עיר מקלט, אבל שאר ערי יהודה צריכים לקרוע, אמנם אין זה אלא בזמן שלא היו תחת ידינו, אבל עתה שכולם תחת ידינו אין מקום לחיוב קריעה אפילו לירושלים כמו שנתבאר.

ב. ברכת שהחיינו

(א) דין ברכת שהחיינו נתבאר בש"ע או"ח סימן רכ"ג ס"ב וז"ל היה לו ממון שירשו אם אין לו אחים מברך שהחיינו, ואם יש לו אחים במקום שהחיינו מברך הטוב והמטיב, ועי' בביאור הלכה שם שכ' על אם אין לו אחים, עי' במו"ק שכ' דמיירי שאין לו אשה ובנים, הא לא"ה מברך הטוב והמטיב, וד' המ"א בסימן רכ"א דאפילו יש לו אשה ובנים מברך שהחיינו, דאין להם חלק בזה ע"ש, מבואר דאם ידוע דיש להם חלק בזה גם לד' המ"א מברך הטוב והמטיב, דינו כמ"ש בסימן רכ"א ס"ב אם יש לו שדה בשותפות עם אחר מברך הטוב והמטיב, ושם ס"ה קנה כלים שמשתמשים בהם הוא וב"ב מברך הטוב והמטיב ע"ש.

(ב) והנה בג"ד ודאי הכל מודים דכל ישראל יש להם שותפות בשמחה זו של הכיבוש, בפרט כיבוש ירושלים וכותל מערבי, א"כ אין מקום לברכת שהחיינו אלא ברכת הטוב והמטיב, וזה דוקא אם נניח שיש מקום לברכת שהחיינו, אז במקום ברכת שהחיינו מברכים הטוב והמטיב, אמנם אעיקרא דמילתא אם נחדור קצת בעיקר דין ברכת שהחיינו, נראה שאין מקום לברכת שהחיינו בג"ד, א', ברכת שהחיינו נתקנה רק על דבר הבא מזמן לזמן כמו חנוכה ופורים, פירות חדשים הבאים משנה לשנה, כמ"ש המ"ב ע"ד רמ"א בסימן רכ"ג ס"א שכ' ויש שכתבו שנהגו להקל בברכה זו שאינה חובה אלא רשות וכר וז"ל שעיקר ברכת שהחיינו נתקן על דבר הבא מזמן לזמן כמועדים וכדומה, ע"ש, ועי' ביאור הלכה שם שביאר טעם המנהג וטעם החור, שסר דהברכה היא משום שמחת הלב וזה לא תלוי בזמן, ע"ש.

(ג) וגם להסר שהוא מפני שמחת הלב, אין זה אלא בשיש שמחה שלימה, כמו הבונה בית או הקונה שאין עליו חובות כמ"ש הבא"ח ש"א פ' ראה אות ר' והכה"ח אות ח"י מהלב חיים ח"ג סימן נ"ה, דע"ז לא נהגו לברך אלא מביאים פרי חדש ומברכים עליו ומכונים גם על הבית, והנה הדבר ברור דגם בג"ד בכיבוש ירושלים וערי יהודה, אין לנו עוד שמחה שלימה, מכיון שעוד אין לנו הרשות להכנס במקום המקדש, הרי אליה וקוץ בה, דאדרבה בכל זמן שאנו הולכים לכותל מערבי, ורואים מקום המקדש מנגד, ואין אנו יכולים להכנס בו, יש לנו תוגה ועזר על שעדיין חרב בית מקדשינו, ושועלים הלכו בו, והוא ביד זדים ואכזרים. ב', הרי אפילו הכיבוש הזה שבידינו, לעת עתה, עוד אינו מחולט בידינו, שרבים קמים עלינו עוד להוציאו מתחת ידינו ואינם מכירים בקיומינו, ורוצים להשמיט הקרקע מתחת ידינו, עד שה' יראה בעונינו להפר עצת כל הקמים עלינו לרעה, ולקלקל מחשבותם, וכל עוד שהכיבוש רופף בידינו לשמחה מה זו עושה, ואפילו שבסימן רכ"ב ס"ד נפסק לברך על הטובה אע"פ שירא שמא

יבוא לו רעה וכו' שאם יש לו אנשי בית מברך הטוב והמטיב, ואם אין מברך שהחיינו כמ"ש המ"ב שם, הנה זה ודאי במקום חשש דוקא כמ"ש שמא וכו', לא כן בנ"ד לא ענין של חשש דוקא, אלא אנו רואים ושומעים בקל קרנא משרוקיטא, מפי האויבים והשונאים, להשמיט הקרקע מתחת ידינו, א"כ אין מקום לשום ברכה לא הטוב והמטיב ולא שהחיינו כל זמן שאנו שרויים בפחד ובאימים, ואנו תלויים רק בנסים שה' יעשה לנו נסים ונפלאות, כמו שעשה עמנו בששת הימים. ג', הנה כבר ידוע דברי הפוס' בדין ברכת שהחיינו על לבישת תפלין וכתביבת ס"ת שלא לברך מפני שנכתבו על עורות וקלף, שהם באו ע"י שחיטת הבהמות ובע"ח ואין מברכים על הקלקלה, והנה מלחמת ששת הימים בפרט כיבוש ירושלים, עלתה בדמי בחורינו שנפלו ונהרגו רבים מאחינו הצעירים, וכולם השאירו אלמנות ויתומים לרוב, והרבה הורים שיכלו לדיהם בעוה"ר, ובכן מה מקום לברך שהחיינו, הרי אפילו משום מיתת בע"ח חששו רז"ל שלא לברך מכ"ש על נשמות ונפשות בנינו ואחינו שנפלו בקרב, שאין לנו לברך, אנו שמחים מצד זה, והאבות והבנים והאלמנות והיתומים בוכים מצד אחר וצועקים במר נפש על נפשות ילדיהם פרי בטנם, לשמחה מה זו עושה. אולי רק לברך ברכת הודייה לה' בהגדת נשמת כל חי ההלל הגדול, על הנסים ונפלאות שעשה עמנו, שהפיל אויבינו לפנינו חללים חללים, והפר עצתם וקלקל מחשבותם מה שהיו זוממים וחושבים עלינו רעה לכלותינו, הפר עצתם וקלקל מחשבותם, השיב להם גמולם בראשם, שאותם המחשבות שחשבו עלינו, נהפוך הוא שנתקיימו בהם, כן יאבדו כל אויביך ה'.

ד) הרי לך שמד' סיבות אין מקום לברכת שהחיינו: א, שברכת שהחיינו נתקנה רק באין שותפים בדבר, אבל אם יש שותפים מברכים רק הטוב והמטיב. ב, ברכת שהחיינו נתקנה רק ע"ד הבא מזמן לזמן. ג, ברכת שהחיינו נתקנה רק בדבר שיש בו שמחה שלימה. ד, ברכת שהחיינו נתקנה רק בדבר שאין בו ענין של קלקלה, ובנ"ד אין לנו כל התנאים הללו בשלימות, כמו שביארנו, ורק עלינו לומר רק ברכת הדייה כנ"ל.

ג. אם מותר ליהנות באבני כותל מערבי ועפרו

א) הנה שאלה זו כבר עלתה על שלחן מלכים מלפני רבות בשנים, במאסף שנה ב' בקדושת הארץ גליון ד' סימן ד' ובגליון ו' סימן ו' וגליון י"א קדושת הארץ סימן י"ב ובשו"ת חבר שלום (לעט"ר אאמ"ר) חיר"ד סימן ט' וד' אבא מארי שם להחמיר, ושכנגדו חלוק עליו בסימן ו' הנ"ל להתיר, ואני בעוניי שם בדבר שלום בשולי הגליון צידדתי לאיסור ע"ש, ואין הפנאי מסכים עתה לחזור על הראשונות כידוע דעתיקא קשה מחדתא.

ב) אמנם על עסקי עתה באתי, בהחפירות שעשו בכותל מערבי, לחשוף עד כמה גרבכים הטמונים בארץ, אם יכולים להשתמש בעפר שהוא שהוציא לדברי חול, לפע"ד כל המו"מ בעפר כותל מערבי, הוא ודאי בעפר שבין האבנים, דדיגם כדיון האבנים, שיש עליהם קדושה, מהקדושה שנתקדשה בקדושה ראשונה, שלד' הרמב"ם לא פסקה קדושתה עד היום, וכבר אמרו במד"ר פ' נשוא פי"ז ובמדרש שיר השירים ע"פ הנה זה עומד אחר כתלינו, וכן אמרו בווהר וכ"מ שמעולם לא זוה שכינה מכותל מערבי, אבל זה העפר שהוציא, הוא מחוץ לכותל, ואין זה נכלל בקדושה רא' שקדשה לשעתה ולע"ל, ואף לטעם משום שדוע"ה בנאו לשם אדון העולם ובקדושתיה קאי לעולמי עד, והיינו אבניו יסודותיו ושרשיו של הכותל, אין זה אלא בגוף הכותל עצמו, אבל לא שמחוץ לכותל, היינו השטח שעומדים עליו להתפלל ולהתחנן, דא"כ אסור לנו לעבור ולדרוס על אדמתו.

ב) הוכרחת לזה, מפני ששמעתי באומרים, שזה הוא מכלל עפר הכותל שדנו עליו לאיסור, ואחרי המחי"ר, לא דמי כעוכלא לדנא, והדברים ברורים.

ג) והנה באגב ראיתי להעתיק מה שראיתי בס' משכנות לאביר יעקב (לרב א' מרבני חברון, ולפי דבריו רוב דבריו נתחדשו לו אצל הכותל עצמו) שכתב שלשה עשר דברים צריכים להיות בכותל: א) לכבדו ולרוממו לקנות חבירות סביבו ולנטוע משכנות וכו'. ב) לקבוע תפלות שמ"ע שם, מנין ת"ה. ג) להעמיד שם על הדוכן בכל יום עשרה כהנים ת"ח ויראים. ד) להיות ליים בתוך המתפללים. ה) להתזקם שיהיו בטלים ממלאכתם וניזונים משל ציבור. ו) לעשות שם לפני כותל מערבי עמודים ואהל מלמעלה, ופרכת סביבו להבדיל בין קודש לחול בשעת תפלה דחציף עלי מאן דצלי בבקתא, המסך יהיה בצד ימין להבדיל בין בה"כ של הנכרים שדבוק לכותל. ז) להתנהג שם בקדושה כקדושת ביהכנ"ס, כי המקום הוא קדוש כקדושת ביהכנ"ס כיון שמתפללין שם תמיד הרי נתקדש בקדושת ביהכנ"ס. ח) מכיון שיש לו קדושת ביהכנ"ס מצוה לכבדו ולהדרו בכל מיני הידור ויופי, הן המחיצות סביב, הן בגג ואוהל מלמעלה והן ברצפה נאה ומהודרת ומיפה כמו שראוי לעשות לפני בית המלך מ"ה הקב"ה. ט) להרבות שם גרות של שמן בעת מקהלות בית ישראל לתפלה שם. י) מצוה על כאו"א מישראל בכ"מ שהם לשלוח למכיריו שידליקו נר בעדו ולהחזיק כל הג"ל. יא) שיעשו פתילות עבות שיהיה אורן מרובה. יב) אסור לקבל על ענינים אלה מרשעים גמורים. יג) שיהיו עכ"פ בין הכל כהנים וליים וישראלים מס' כ"ב כנגד כ"ב היות ע"פ האר"י. אלו שלשה עשר כנגד שלשה עשר עיקרים. עי' בדבריו באורך שביאר בארוכה הטעם לכל או"א מהג"ל.

ד. אם יש הבדל קדושה בין המקומות בא"י עצמה וכר הגה משנה ערוכה שנינו בפ"א דכלים מ"ו עשר קדושות הם א"י מקדושות מכל הארצות וכר עירות המוקפות חומה מקדשת ממנה וכר, לפנים מן החומה מקדש מהם וכר הר הבית מקדש ממנו וכר החיל מקדש ממנו וכר עזרת ישראל מקדש ממנה וכר עזרת הכהנים מקדשת ממנה וכר בין האולם ולמזבח מקדש ממנה וכר ההיכל מקדש ממנו וכר קודש הקדשים מקדש מהם וכר ע"כ. והנה שם במשנה מפורש בכל אחד מה היא קדושתו יותר מהשני, אין אנו עתה צריכים להתענין בכל הפרטים, שבלא"ה אין לנו רשות עתה להכנס בכל הר הבית וכ"ש לפנים ממנו, רק עלינו להבין כי כל א"י בכלל היא מקדשת מכל הארצות וכ"ש ירושלים עיה"ק וכל הקרב לחומת הר הבית, שעלינו להזהר בקדושתו, היינו לסדר שם בתי כנסיות ובתי מדרשות כל מה שאפשר וכל המרבה ה"ו משובח, כי הקדושה היא בבחי' אבן השואבת, להבריא משם כל מיני סט"א ולהוציא בלעה מפיהם, שע"ז מתקרבת הגאולה ופודין השכינה העשוקה בידם, ופשוט שחם וחלילה, להעמיד שם עסקי חול כמו טיטראות וקולנוע וכדומה, ולהזהר לעשות שיכונים למאמינים ולמרבצי תורה ויראה, שלא לערבב חול בקדש, ומי יתן היהיה אם היו קובעים ברחבת הכותל בית מקדש מעט, שבו ידגו בתורה ת"ח יומם ולילה, משמרות משמרות, שבזה יהיה עליו לשכינה שלא זזה מכותל מערבי ויתקיים בנו מש"כ והיו עיני ולבי כל הימים, ונוכה לגאולת עולמים בב"א.

ה. אם מותר להחזיר מקומות שנכבשו, כולם או מקצתם (א) הגה מקרא מלא דיבר הכתוב, לא תחנם, ודרז"ל לא תתן להם חגיגה, בקרקע, שאסור למכור בית לנכרי בא"י משום לא תחנם, אפילו בזה"ז דאנו שרויים תחת שלטונם, וכ"ש עתה שא"י כולה נכבשה ע"י ישראל, והיא של ישראל בעצם, ורק האומות רוצים להשמיטה מתחת ידינו שלא כחק, ודאי המוכר להם, הרי הוא עובר בלא תחנם, וכ"ש אם נחזיר להם ערים שלימות, שיהיו שולטים בהם, ודאי דאין לך לא תחנם יותר מזה, דאף בהרבנה שהם שולטים בה, קי"ל דאין קנין לנכרי בא"י, דהברית אשר כרת עם אברהם אבינו ע"ה נאמר במפורש והקמותי את בריתי אתך ביני ובין ורעך אחריד לברית עולם וגר, ונתתי לך ולורעך אחריד את ארץ מגוריד את כל ארץ כנען לאחוזת עולם וגר, אומרו לברית עולם, היינו לדורי דורות עד עולמי עד, שאף שהעונות גרמו שגלו ממנה, אך הקנין שהקנה לאאע"ה ובניו אחריו, לא פקע משום זה, אלא הרי היא ברשות ישראל וקנינו, ויש איסור לא תחנם אפילו בזמן שהיא בהרבנה תחת שלטון זרים מכ"ש עתה שזיכנו ה' להחזיר אותה לבעליה, ודאי שאין לנו

להוציאה מתחת ידינו, אחרי הנסים והנפלאות שעשה לנו במלחמת ששת הימים, כי היה בזה נס פלאי, ואלהי, ואין לנו לכפור בטובה אשר עשה לנו, ונבגוד בטובה ובמתנה אשר חנן לנו, עלינו לשים בטחונינו בה' שכשם שעשה לנו נסים ונפלאות במלחמת ששת הימים, כן יש לקוות שיקיימה בידיו עד עולם, ולא יחזור מהמתנה אשר חנן אותנו, ודבר אלהינו יקום לעולם, מכ"ש מעשיו ופעולותיו הטובות לבניו בני רחומיו, אל יבהלו ואל יפחדו מאיומים וגיזומים, כי ה' לא יעשה ידיהם תושיה, הוא יפר עצתם ויקלקל מחשבותם, המה יחתו ועם ישראל לא יחת, המה יבושו ואנחנו לא נבוש, ה' לא יעזבינו ולא יטשינו, ויקים דברו הטוב אשר דיבר עלינו, כי כבר הגיע זמן הקץ, ואם לא עכשיו אימתי, אם העון גרם שגלינו מארצינו, כבר אלפי השנים שעברו כבר יש בהם די סיפוק לכפר עונותינו, ועליו לקיים שמחינו כימות עינתנו.

(ב) עוד זאת, הנה כאשר זיכנו ה' לכבוש ארצינו ונחלתינו, שהיתה עשוקה ביד זרים, הנה עתה אחרי הכיבוש, נפדתה מיד העשוקה הסט"א, ונכנסה לגבול הקדושה, ובוה, הקמנו שכינתא מעפרא, שהיתה שרויה בגלות ביד זרים, ואם ח"ו נחזיר אפילו שעל כל דהוא הרי בזה אנו נותנים שליטה לקל"י ולסט"א, ההשכינה שרמה קרנה מעפרא, אם במקרה ח"ו נכניס עוד הפעם שליטה להסט"א במה שהוא, או חוזרת השכינה להיות שפילה ועשוקה ביד הקל"י ח"ו, ומצטערת ואומרת קלני מראשי קלני מזורעי, כי אם ניתן קצת שליטה להסט"א מה שהוא, או תוסיף להתפשט שעל אחרי שעל, ותכבוש כל הקדושה ח"ו, ומי ידע מתי נוכל לצאת מהגלות המר והנמרה, לכן אל נא לתת מקום שליטה להסט"א אפילו במה שהוא, הרי ידועים דברי האר"י ז"ל בדין מים אחרונים שכ' דלא ישפוך מים הרבה, כי המים האחרונים הוא לתת מעט חיות מהאוכל שלא יפתח פיו לקטרג על השלחן ולכן אל יתן לו הרבה רק מעט, בכדי לסתום פיו, וכן הדבר בנדונינו אם ניתן קצת שליטה להסט"א ממקומות הקדושה שלנו בא"י או יש פחד שתתפשט הלאה ודי השליטה שיש לה בחו"ל, במקומות ישוב ישראל, שהם בבחי' מים אחרונים, ודי בזה.

ולפענ"ד דזה הזעומים והגיזומים שקמו עלינו כל מלכי ערב וכל הנלויים אליהם מה שלא היה כן אף פעם שאמרו עליהם שהם מלכי חסד, הוא ננח"י תוסף רוחם יגועון ע"ד מ"ש החיד"א ז"ל בשם הגדולים מעי' א' אות רי"ט, בראותם כי כלתה אליהם הרעה, ואין להם תקומה, וזה רק באופן זמני שסו"ד יהיו כלא היו דוגמת הגוסס שהוא מתגבר ללחום עם מה"מ וסו"ד לא יכול לו והיה כלא היה רח"ל. ואפשר דזה התחלת הגאולה הכנה למה שיהיה בעתיד במהרה בימינו, ה' יזכינו בקרוב לראות בטוב ירושלים, ובבנין בית קדשינו ותפארתינו אמן.